

543

125/116 a

ACC. N:R

M.10151:1-17.

Landskap:

Måne

Upptecknat av:

Ella Elberg

Härad:

Bjäre, Kny
Houd

Adress:

Ekelid. Hov

Socken:

Houd

Berättat av:

Franc Johansson

Uppteckningsår:

1946

Född år

1958 i Himmelslöv

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Sköb

Folkminnen

Oste Karnez

△

Halmstak

Luv 57.

Sv. 17

1/ Halmtakets underlag utgjordes av
sparrar och läkten, det vanligaste var
3 a 4 alnar mellan varje sparra, läkten
lades tvärs över sparrarna i takets längd-
riktning, 3 a 4 tum mellan varje läkte!
Halmen bandes fast med raft och tilling.
Raft var 3 a 4 alnar långa hasselkäppar
av ett par fingrars tjocklek, kunde också
vara av annat träslag, men de skulle
vara lika och tvärfria. Tilling var långa
käppar tvärsnitt av pil, björk eller
mjukt böjligt träslag. Kunde gå on med
tvärsnitt om de bara inte var för grova
eller styva. Tilling av pil kunde gagnas
omedelbart och användas bara starkast och
bäst. Tilling av annat träslag skulle vri-
das och stros till, det blev böjligt och segt.
Erväppar var också bra, men svårt att få
passande här på orten.

9/ På fredagarna i Båstad fanns Raft
och tillhåll att få köpa på vären den tiden
på året. Då det var lämpligt att skära dylika
material och dess behandling

Halmen till takholm skulle bara råghalm
den skulle tröskas väl så att så mycket
sädskorn som möjligt kom av. Var det såd
i takhalmen, vilka gärna moss och fåglar ha
tillhåll i den. Det brukades inte göra ~~göra~~ upp
långholm förrän det var slut med all trösk-
ningen. Under tagandes det var en eller an-
nan anledning bräddade med halmen.

Den rågh som skulle användas till långholm
skulle helst tröskas med slagg (här kallad
pläit). På vanligt tröskverk kunde den inte
inte tröskas ty då blir halmen sönderkros-
ad. Men det har funnits nu på senare tid
en särskild sorts tröska för långholm.

3
När halmen gjordes upp användes uti
"lönet" på en arbetsvagn till att lägga
kärvarna efterhand som de blivit färdiga.
Först togs en del halm och drogs över en
halmlepa tills den ansågs vara fri från
lös och dålig halm, och endast strid och
prima halm fanns kvar. Sedan stöttes
den några gånger i göloet så den blev
så jämn som möjligt, somliga sade ock-
så "att de skulle störa upp länghalm".
Därefter togo de halmen mellan benen och
höll den bäl, fast med knäna och ~~hos~~
benstör. Med höger hand skars så rot-
ändan slät och jämn med skarp lie
och lades därefter i lönet.
När kärven var full bandes den bäl ihop
på två ställen vid rotändan och toppen.
Uppgjord halm kallades också "klippa".

4/1
Slagan eller Slåilen består av två, 9a 3/4
alnar långa trästakar omkring 3 tum
i genomskärning. "Landsolen" är rund,
och "Slåolen" fyrkantig de äro i ena ändan
förenade med ett stycke läder kallad
Hilla. Husare eller Tornare brukade på
vintern gå bort att tröska, det kallades
rundtröska, Ersättnngen var 13 da skäppa
och middag, eller var 19 da skäppa utan
middag. När tillgången på örter och halm
var bra, gjordes lindhalm i ordning på för-
lag dels för eget kommande behov dels för
att sälja till andra. Här på orten fanns
inte barken släv eller bass, varför halm
var det vanligaste tröskematerialet.
Obundna Tak har min sagesman ingen
reda på det har väl inte förekommit
här

2

Bundet Tak En ställning till att stå
 på, spikades fast i bäggen nedom taket,
 på vilken täckaren stod när första laget
 lades. Därefter hängdes i starka rep
 uppifrån takisen en täckesås eller i
 Britt därpå en stoge i takes längdriktning.
 Efter som täckning fortskred uppåt
 rullades stogen uppåt, och slogs ~~be-
 st~~
 steg om den, av repen. Det kunde bara
 en eller två täckare på en gång, om de
 kunde arbeta bra tillsammans, lika
 snabbt och lika bra. Det togs ett stycke
 åt gången kallad stig. Det var endast
 på nybyggen som hela taken lades på
 en gång. Eljest togs bara några stigar
 åt gången där taken voro sämst. Längden
 på takstegarna är ju olika vanligt om-
 kring 1/2 alnar, med en 1/4 aln mellan bärje-
 rinne, rinnarna & kola hållet bar av end.

6/
Lalmkärvarna väjde / hisspund, den
första kärven vägdes, sedan tog de sig
te på storleken, banda man tog sållan
fel, skulle det skilja på ett skälmen
eller så var det inte så noga. Tre
kärve delas sedan i 3 delar, sedan
kastades en del åt gången upp till
täckaren. Om den som flussade täckaren
inte rädde att kasta den så långt fick
han gå upp på stegen så långt att han
näckte. Täckaren lade sedan halmen som
den skulle vara, hela stigen innan ^{han} bör-
jade binda. Det berodde om täckaren
var höger eller vänsterhänd, vilket håll
han fläkte, vanligtast var dock att läg-
ga halmen från höger och börja binda
från vänster. Bindningen går så till,
över helmlagret lägges kast, sedan

7/
Sedan bindes med tilling om raften
genom halmen ned om takets läkt.
Halmen gämnas med händerna och pack
as till höjd eller höcklek som gavelns bind
sked, likaså ska Takskägget (Takrånken
kallas det här) gå så långt ned som gavelns
vindsked når. Första bandet göres om för
sta eller nedersta läkten, mellan varje
läkt är noga $\frac{1}{4}$ alm. Därefter bindes om
varje läkt. När tillingen tar slut tas en
ny och lägges med toppändan ett stycke
in på förra tillingens rotända, likaså med
raften. När raften skarvas får bindas
extra slag om båda ändarna med tilling.
Det är inte så noga om bindningen mitt
kommer mitt över förra bindningen eller
vid sidan om, det får bli efter bon böi-
jan är, men det blir ju bauligt vid mitt över

9/ På senare tid när det var svårt att få
tilling ha somliga taktäckare använt
stället för att binda med, och använda sig
därav en nål. Men såges man har inte så många
reda på huru detta tillgås, men raft en-
bändes fortfarande. Raften lyckes under
bindningen till läkten med händerna
Raften fjärra ända till spetsen något när
den stiekes in i föregående bindning.
När talet är färdigt spikas en 3 tumes
bred läkt fast i bindskedet så att
det går ut över halmtaket. Sedan putsas
det med en braka, en 3/4 aln lång och unge-
fär hälften så bred bräda, vilken är ieff-
lad på undersidan och har handtag
i ändan till att hålla uti. Sedan skäres
det med en bit af en gammal hie. Skägget
eller skänken skäres efter ett utspänd snöre.

9/ Så somliga gamla gårdar är en utbyggnad
nere vid takfoten försedd med dörrar till
höjellen, för att där kunna ta in höet på
jellen. Dylig utbyggnad kallas "hömeja".
Där som inte fins hömeja, är dörrar på
gaveln till jellen. Sedan taket är putsat
och skuret ska det ryggas. I äldre tider
brackades lägga halvn längs ryggningen
och däröver spänna träklämmor, de skul-
le gå ner över halven och klämmas ihop
i toppen, det var omkring $\frac{1}{2}$ aln mellan
varje. I stället för långhalm kunde också
användas tjuna under klämmorna.
Senare var det mest brukligt att rygga
med jordtorvar, vilka skures på en gräs-
bevuxen odlad backe. Dessa voro på ett
par alnars längd, och en halv^{al} eller något
mera breda, så 4 tum breda tjocka

10/
✓ Dessa ryggningstorer skäres med ett
särskilt där för avsett järn vilket är
skarpt trekantigt på ena benet sitter en
upprättstående kniv som skär torvar
från marken vid sidan om. Smått
vid den skarpa spetsen är en hylsa. Bär
står en stång, på stångens andra ända är
en trilla. Denna skjuter den skärande
framåt med sitt ena ben, vilket underlättar
arbetet. Samma sorts järn användes
vid nyodlingar när grästorvar ska skäras
bort. Vår som är allmänning skäras
ryggningstorer där, i annat fall få de
fråga någon markägande som har dyli-
ka gräsbäckar om att få skära där.
Ibland kan det vara någon man som
brukar skära ryggningstorer och
sälja dem.

När det ska byggas med grästover användes en bräda som är något längre än torvan och lika bred. Den ändan är fastgjord en stark lin, och på den ställen är upprättstående skarpa piggar av trä. Den som står på marken för att hjälpa till lägger torvan på brädan så att piggarna dränger in i torvan så att den inte glider av. Den som står på byggningens halar i linan och drar. Således upp och lägger den till rätta den ena torvan ovan på den andra så att det blir tätt.

Den tid på senare tid lades takpapp som byggning, det var ju i alla avseende lättare men väl knappast så bra som grästover, det motstod inte stormarna utan flög av och kunde då få i taket också, ibynnerhet om det började bli dåligt.

19/ En tid försökte man lägga papp ovan
på halmtak när de började bli dåliga.
Det var bra i början så länge pappet var
ny och bra, men pappet höll sig inte länge
på det underlaget, och sedan blev det
besvärligt, pappet lönade och tog delar
av halmtaket med sig så det lades
fort bort och antingen skulle det vara
det ena eller andra.

På gamla ryggstugor där sparrarna
bodo inne i rummet och taket alltså
utåt slätt brukades för i tiden täckas
med lera som bindningsmedel för
ris, som trycktes ner i leran, ovan
på detta täcktes hela taket med jord-
torvar på vilka gräset ibland växte
ganska högt, då kunde man få se getter
gå på taket och betä, sätter en stige till ta-
ket gingo getterna lätt upp.

Men i senare tid när taket behöfde läggas om, eller som det nu händer någon gång, att gamla rygggästugor bygges om täckes med haln. Då spikas först bräder på taket därefter papp och sist lägt längs med taket där halmen skall bindas på vanligt sätt.

Några försigtiga stegärder vid eldsåder vill har vi inte hört talas om. Men är taket betäckt med ett tjockt lager av mossor är naturligtvis inte risken så stor för gnister idgnighet om mossan är tät, men något skydd mot blixtnedslag var den nog inte. Men däremot är mossan ett kärt tillhåll för fåglar vilka gärna ^{hech} den lös så att den faller ner. Går det brukades plantera på taken har vi inte hört, det behöfdes inte heller ty

14/
om taket fick bara i fred så väste det
nog lite av varje på ^{det} de frön och rötter
som fanns i jordarna. Något som gärna
väste på gamla halmtak var en sedumört
kallad "kärleksört". Det sägs gärna att
det var mos på taket så den räddades
inte bort, men som sagt, fick den inte gär-
na bara i fred för fåglar, var det då aldrig
så lite sädeskorn häckade de än bärre.
Ibland kunde det också hända att säden
grodde så man kunde få se ett och annat
sädesstånd. Därför var det viktigt att säden
var väl ~~förskädd~~ förskädd. Ett halmtak väl lagt och
bundet, beläget in på en gård mot norr
kunde ligga i 50 år och till och med mera.
Vär ett halmtak behöfde repareras märkte
det rivas helt ned och nytt ~~hög~~ läggs,
men små skador kunde ju bösas.

15/
Halmtakets fördelar var väl först att det
var billigt när de själva ägde rågholmen
och det fanns så mycket folk på gården, i den
tiden, att de själva kunde göra upp den hle
långhalm. De ansågs det också vara barmt
och om det låg bra behövedes ingen vidare
reparation på många år. Halmtaken boro
mycket hållbarare än spåntag eller rapp.
Men så hade det en stor nackdel, att halmsta-
ne i hus som lågo frött utsatta för storm
och blåt, det hjälpte inte halmtak, det kun-
de purra i rätt så nya och bra tak. Och
då var det ett förtärligt möjligt få någon
tyngd på taket för att hållas, fick det
rikligt fatt kunde halva taket flyga av.
Då kunde man få se redskapen på taket
hvarar plogar m.m. Om bädret aldrig så
svårt måste de försöka bärga taken.

16/
Stumera läggar inga halmtak barken på
nya eller gamla hus. Dels fins det ingen
halv att få ty det är inga som bilja försöka
med plåtar dels blir den dyr. Förr kostade
halven 4 kr pr pund. Nu kostar 10 a 12 pr pund.
Och, så anses det bara opraktiskt. På 90 talet
börjades att täcka med papp och det ansågs
bara bekvämt, förut hade det försökts med
spåntak men det kunde inte håller stå
emot stormen utan flög av i bitar. Bjäre-
halvön är ju särskilt utsatt för storm.
Men papptaken skulle förras och under-
hållas, så försöktes med plåt. Stumera
täcker alla tak med tegelpannor eller
sternit när det fins att få. Nu är det väl-
synt att se ett halmtak, men för 50 år sedan
var det allmänt men under årens lopp
har det mer och mer förbunnit.

17
För en 80 år sedan var det väl i Bästad
knappast ett hus som inte var halmtäckt.
Men efter den stora branden 1870 blev det
förbjudet att bygga nya hus med halmtak
för eld farans skull. Efter branden blev hela
Köpmansgatan nybyggd och alla de husen
belades mest med tegel. Men i Hårdhs-
gatan och Strandgatan fanns hus med
halmtak på 80 och 90-talen.

Taktäckarnas lön utgjorde 1 öre pr kvadraten
fluss maten, och därmed blev det natu-
rligtvis dyrare, och de som nu någon
gång ^{hög} säga nog timpling, liksom med
andra hantverkare.

Taktäckarens måltider sammanföll
med husets övriga måltider, och sprit
serverades ju alltid åtminstone 2 gång-
er om dagen till tillfälliga arbetare.